

Wstęp

Dzisiejsze nieśmiałe dziecko to to, z którego wczoraj się śmialiśmy.
Dzisiejsze okrutne dziecko to to, które wczoraj biliśmy.
Dzisiejsze dziecko, które oszukuje, to to, w które wczoraj nie wierzyliśmy.
Dzisiejsze zbuntowane dziecko to to, nad którym się wczoraj znęcaliśmy.
Dzisiejsze zakochane dziecko to to, które wczoraj pieściliśmy.
Dzisiejsze roztropne dziecko to to, któremu wczoraj dodawaliśmy otuchy.
Dzisiejsze serdeczne dziecko to to, któremu wczoraj okazywaliśmy miłość.
Dzisiejsze mądre dziecko to to, które wczoraj wychowaliśmy.
Dzisiejsze wyrozumiałe dziecko to to, któremu wczoraj przebaczyliśmy.
Dzisiejszy człowiek, który żyje miłością i pięknem, to dziecko, które wczoraj żyło radością.

Ronald Russell

Przedstawione w książce badania nad kompetencjami i osobowością oligofrenopedagogów zostały zainspirowane moim kilkuletnim doświadczeniem w pracy z pedagogami specjalnymi i ze słuchaczami studiów podyplomowych w zakresie oligofrenopedagogiki. Szczególną uwagę zwracałem na trudne zachowania podczas zajęć warsztatowych, opór przed pracą grupową, małą otwartość na doświadczenia, problemy z kreatywnością, motywacje do podejmowania studiów na kierunkach pedagogicznych i wypalenie zawodowe pojawiające się u coraz młodszych nauczycieli.

Refleksja nad wymienionymi kwestiami skłoniła mnie do zadania pytań o to, jakie jest przygotowanie absolwentów do pracy z uczniem niepełnosprawnym intelektualnie oraz czy mają oni należyte predyspozycje i kompetencje, by zajmować się tak wymagającym dzieckiem. Z moich obserwacji wynika, że nauczyciele wykazują się odpowiednim zasobem wiedzy (co podlega weryfikowaniu w toku studiów i awansów zawodowych). Warto się więc zastanowić, jakie przymioty i kompetencje wychowawcze oligofrenopedagogów warunkują ich skuteczną pracę z uczniem i jego rodziną.

Po wykonaniu kwerendy źródłowej na temat osobowości nauczycieli można dojść do wniosku, że poświęca się temu pojęciu wiele miejsca¹, jednak nie

¹ Zob. np. H. Borzyszkowska: *Osobowość pedagoga specjalnego*. „Szkoła Specjalna” 1983, nr 1; J. Dawid: *O duszy nauczycielstwa*. Wyd. Nasza Księgarnia, Warszawa 1948; M. Grzegorzewska:

napotkamy analiz dotyczących oligofrenopedagogów z punktu widzenia psychologii osobowości. Przyczyny owej luki można upatrywać m.in. w braku formalnych możliwości przeprowadzania diagnozy osobowości przez pedagogów, a także w znikomym odsetku psychologów zajmujących się tym zagadnieniem. Ponadto aby dokonać prawidłowych analiz osobowości przedstawicieli omawianego tu zawodu, należy uwzględnić różne stanowiska formułowane na gruncie psychologii, pedeutologii ogólnej i pedagogiki specjalnej; praca taka musi mieć zatem charakter interdyscyplinarny. Z kolei problematyka kompetencji nauczyciela, a w szczególności oligofrenopedagoga, jest szeroko opisywana w literaturze przedmiotu, zwłaszcza z perspektywy kompetencji pożądaných. Dziedzina ta powinna zostać uzupełniona o badania, które weryfikują postulaty, czyli odsłaniają rzeczywiste kompetencje².

Niniejszej książce nadałem strukturę typową dla opracowań empirycznych. W pierwszym rozdziale omówiłem pojęcie osobowości, teorie osobowości, sposoby jej badania i właściwości osobowościowe oligofrenopedagoga. Drugi rozdział poświęciłem analizie kompetencji pedagogów, ze szczególnym uwzględnieniem kompetencji wychowawczych oligofrenopedagogów. W części metodologicznej – przyjąwszy klasyczny model poznania naukowego i procedur badawczych – najpierw wskazałem cel oraz przedmiot badań, sprecyzowałem problemy badawcze i hipotezy, a w dalszej kolejności wybrałem metody, techniki i narzędzia, określiłem teren i organizację badań³. W głównej części książki, zawierającej pięć rozdziałów, zaprezentowałem wyniki badań fokusowych, które dotyczyły charakterystyki oligofrenopedagogów, analizy ilościowej wybranych cech osobowości i kompetencji przedstawicieli tego zawodu, studia przypadków obejmujące cztery nauczycielki wyłonione z badań ilościowych, a wreszcie opinie rodziców dzieci z niepełnosprawnością intelektualną na temat predyspozycji pedagogów specjalnych.

Listy do młodego nauczyciela. Cykl I–III. Wyd. WSPS, Warszawa 1996; K. Plutecka: *Kompetencje zawodowe surdopedagoga z wadą słuchu.* Wyd. Impuls, Kraków 2006; Z. Kosyrz: *Osobowość wychowawcy. Być wychowawcą w zmiennych i dynamicznych warunkach życia społecznego.* Wyd. Pedagogium, Warszawa 2005; M. Kreutz: *Osobowość nauczyciela-wychowawcy.* W: W. Okoń (red.): *Osobowość nauczyciela. Rozprawy J. Wł. Dawida, Z. Mysłakowskiego, St. Szumana, M. Kreutza, St. Baley.* PZWS, Warszawa 1959; H. Kwiatkowska: *Pedeutologia.* WAiP, Warszawa 2008.

² Tematykę tę podejmują np. M. Balukiewicz: *Szkic sylwetki nauczyciela szkoły specjalnej.* W: M. Balukiewicz, A. Stankowski (red.): *O trudnej sztuce bycia razem, czyli różne oblicza integracji.* Wyd. Impuls, Kraków 2006; M. Grzegorzewska: *Listy do młodego nauczyciela...;* Z. Gajdzica: *Kształcenie pedagogów specjalnych a jakość ich pracy w kontekście integracyjnej i segregacyjnej formy edukacji specjalnej.* W: Z. Palak, A. Bujnowska (red.): *Kompetencje pedagoga specjalnego. Aktualne wyzwania teorii i praktyki.* Wyd. UMCS, Lublin 2008; A. Zamkowska: *Kompetencje nauczyciela wymagane w pracy z uczniem z upośledzeniem umysłowym w procesie edukacji inkluzyjnej.* W: Z. Palak, A. Bujnowska (red.): *Kompetencje pedagoga specjalnego...*

³ Zob. T. Pilch, T. Bauman: *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe.* Wyd. Żak, Warszawa 2001; K. Rubacha: *Metodologia badań nad edukacją.* WAiP, Warszawa 2008; M. Łobocki: *Metody i techniki badań pedagogicznych.* Wyd. Impuls, Kraków 2010.

Jak wspominałem, interdyscyplinarna analiza osobowości i kompetencji tych ostatnich musi łączyć obszary psychologii osobowości, pedagogiki specjalnej oraz – wyjątkowo tu istotnej – pedeutologii. W badaniach szczególną uwagę poświęcić należy cechom takim jak neurotyczność, otwartość na doświadczenia, sumienność, ugodowość, ekstrawersja⁴, a także kompetencjom wychowawczym, mianowicie komunikacyjnym, kreatywnym, współdziałania i moralnym. Elementy te wydają się kluczowe w zawodzie oligofrenopedagoga – osoby wspierającej podopiecznego w rozwiązywaniu problemów, kompetentnej w zakresie komunikacji, wchodzącej w rolę animatora procesu wychowania, konstruktora sylwetki ucznia i twórcy optymalnych warunków jego funkcjonowania⁵. Ponadto wyżej wymienione cechy i kompetencje najbardziej przyczyniają się do umożliwienia wychowankom wszechstronnego rozwoju osobistego, wyrównywania ich braków oraz przygotowania ich do życia społecznego i zawodowego⁶.

Kompleksowe podejście do osobowości i kompetencji wychowawczych polega na ujęciu tej tematyki z różnych perspektyw, w omawianym wypadku – zarówno z perspektywy rodzica dziecka znajdującego się pod opieką danego specjalisty, jak i z perspektywy naukowej, tzn. psychologii osobowości, pedeutologii i oligofrenopedagogiki. Takie spojrzenie na oligofrenopedagoga pozwala dotrzeć do najistotniejszych jego cech, stworzyć wielowymiarowy obraz jego postaci. Podjąwszy nakreśloną tu problematykę, żywię nadzieję, że publikacja ta będzie pomocna pracownikom naukowym, a także pedagogom i studentom pedagogiki (szczególnie pedagogiki specjalnej) poszukującym odpowiedzi na pytania, w jakim kierunku powinien przebiegać ich rozwój i czym powinien się charakteryzować nauczyciel skutecznie pracujący z dziećmi z niepełnosprawnością intelektualną.

Książka stanowi monografię podoktorską. Dysertacja pt. *Kompetencje wychowawcze i predyspozycje osobowościowe oligofrenopedagogów* powstała pod kierunkiem prof. dr. hab. Zenona Gajdzicy oraz dr Anny Porczyńskiej (promotorki pomocniczej). Recenzentkami były prof. dr hab. Janina Wyczesany i prof. dr hab. Małgorzata Sekułowicz, a obrona rozprawy nastąpiła w 2014 r. na Wydziale Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego.

⁴ Zob. L.A. Pervin, O.P. John: *Osobowość. Teoria i badania*. Wyd. UJ, Kraków 2002, s. 268–270.

⁵ Zob. E. Minczakiewicz: *Aksjologiczny i społeczny wymiar nauczycielskiej służby w świetle wyzwań reformowanej polskiej edukacji i potrzeb rozwijającego się systemu kształcenia integracyjnego*. W: B. Jodłowska (red.): *Idea integracji a wychowanie. Ku pedagogice integralnej*. Wyd. Impuls, Kraków 2004, s. 129–152.

⁶ Zob. M. Grzegorzewska: *Pedagogika specjalna. Skrypt wykładów*. Wyd. PIPS, Warszawa 1964.